

RECENZE

Brunclík Miloš – Kubát Michal. Kdo vládne Česku? Poloprezidentský režim, přímá volba a pravidla hry. Brno: Barrister & Principal, 2017, 144 s.

V roce 2013 sepsal nedávno ještě mladý pražský politolog *Michal Kubát* knížku s názvem *Současná česká politika*, kterou vybavil podtitulem *Co s neefektivním režimem?* Kniha to byla nesporně odborná, přitom však v nejlepší smyslu angažovaná: z analýzy autor vyvodil doporučení, jak si (ne)počínat, má-li být český parlamentní režim efektivním, akceschopným. Jelikož jde o téma rovněž pro právníky, pronikla kniha v podobě odkazů po zásluze rovněž do písemnictví právnického. Volně na ni navazuje ve své připravované monografii také *Marek Antoš*.

M. Kubát nicméně téma českého politického režimu neopustil. Věnoval se mu v řadě tuzemských i cizojazyčných článků a nyní také v další knížce, tentokrát sepsané ve spoluautorství s rovněž pražským, a stále ještě mladým, politologem *Milošem Brunclíkem*. Zatímco však *M. Kubát* napsal knih více, než leckdo za život přečte, pro *M. Brunclíka* znamená současná kniha určitou emancipaci: zatím investoval svou energii do kompletování kolektivních publikací v pozici mladšího (výkonného) editora. Na jeho samostatnou monografii čekáme.

Společným rysem knih oddělených od sebe čtyřmi lety je nutnost vypořádat se se zavedením přímé volby prezidenta republiky u nás. Zatímco však v knize první byla přímá volba faktorem, jenž se měl velmi pravděpodobně neblaze projevit v efektivitě vládnutí, nyní se dostala do středu pozornosti konceptuální, při definování podstaty našeho politického režimu.

Dovolte malou odbočku. Nevylučuji, že už se opakují, ale jako akademika mezioborového, jemuž stále hrozí riziko, že nesedí na dvou oborových židlích, ale dosedne do prázdna mezi ně, mne fascinuje, jak nemálo právníků, včetně právních akademiků, jejichž odborné výkony se omezují na nepřilíši invenční komentování právní úpravy, zahlíží na politology skrze prsty jako na povrchní mluvky. Politologie přitom pracuje s rozvinutou metodologií kvantitativní i kvalitativní. To druhé je případem i nyní recenzované knihy.

M. Kubát dává přednost knihám hutným a tematicky sevřeným, k tomuto pojetí zjevně strhl i svého spoluautora. Předložili nám necelých 120 stran autorského textu, stran ovšem informačně bohatých, reflektujících tuzemské debaty o míře semipresidencialismu v našem ústavním systému a obecněji se zamýšlejících nad vztahem teorie a praxe.

V tuzemské literatuře sice bylo možné zaznamenat úvahy nad prvky parlamentarismu a semipresidencialismu v českém ústavním systému i před rokem 2012, kdy byla zavedena přímá volba hlavy státu (sám jsem se ostatně takových úvah dopustil), častější jsou nicméně až poté. Často však spočívají na intuitivních základech: český prezident republiky má tradičně vysokou autoritu, úřad zastávají významné osobnosti, disponuje některými nikoliv nepodstatnými kompetencemi a často se je pokouší vykládat a využívat extenzivně, čemuž institucionální okolí vesměs jen trpně přihlíží. Jenže tohle není, alespoň podle našich autorů, semipresidencialismus.

Různé definice poloprezidentského režimu, včetně upozornění na spornost jeho svébytné existence coby politického režimu, nabízejí v první části knihy, nazvané *Teorie*

poloprezidencialismu. Zjednodušíť je můžeme na dvě základní, definice duvergerovské a postduvergerovské. První definice, pocházející od *Maurice Duvergera*, pracuje s přímo volenou hlavu státu vybavenou značnými pravomocemi a parlamentu odpovědnou vládou. Pro *Duvergera* šlo především o popis francouzské V. republiky s určitými historickými předchůdci ve výmarském Německu a ve Finsku. Na tomto poli se pohybuje rovněž *Giovanni Sartori*. Paradoxní je, že ve Francii se označení tamního režimu jako poloprezidentského neujalo.

Definice druhá, zavedená irským politologem *Robertem Elgiem*, shledává kritérium značných pravomocí nejistým a arbitrárním, protože se omezuje na přímo volenou hlavu státu, od níž je oddělena vláda, která vyžaduje důvěru parlamentu. Zatímco s *Duvergerem* bychom mohli poloprezidentské režimy počítat na prstech, možná i jen jedné ruky, *Elgie* kalkuluje s desítkami případů. Na jeho seznamu jsou země rozdílné tak jako Francie, Rusko a Česká republika, ústavní ani reálná síla prezidenta tu nejsou podstatné.

Ač oba čeští autoři připouštějí, že *Elgie* je vlivný, podrobují jeho přístup kritice. Jejím výsledkem je mj. potvrzení povahy politického režimu ČR jako parlamentní republiky, a to pro absenci přímé a nezávislé, pozitivní a politické moci, jíž by mohl prezident republiky ústavně souladným způsobem realizovat svůj politický program, tedy vládnout. Kritérium prezidentské moci shledávají užitečným pro subtilnější typologii i pro určení, kdo je vlastně hlavou výkonné moci.

Po rozboru jiných pojetí dospívají k vlastní koncepci poloprezidentského režimu o čtyřech znacích: prezident je volen ve všeobecných volbách na pevně stanovené období; výkonná moc je dvouhlavá, prezident i premiér se podílejí na reálném vládnutí, přičemž jejich faktická váha se odvozuje od složení parlamentní většiny; premiér a vláda jsou závislí na důvěře parlamentu; prezident je na parlamentu nezávislý, může jej rozpustit. Jednotlivé znaky, zejména všeobecnou volbu, autoři dále analyzují, a to i za účelem odlišení poloprezidentského režimu od deformací režimu parlamentního, v němž prezident uplatňuje vliv prostřednictvím blízkých politických stran, a nikoliv výkonem svých pravomocí.

Vše je to velmi přesvědčivé, jen se jako čtenář nemohu ubránit pochybnosti, zda mluvit o deformaci i tehdy, když by se stalo dlouhodobou praxí, že vůdci nejsilnější strany kandidují na Hrad a premiéři téže strany uznávají svoji podřízenost. Nešlo by už o proměnu režimu? *M. Kubát* na konferenci o normativitě a fakticitě v právní a politické vědě na tuto otázku odpověděl, že je nepravděpodobné udržování takového aranžmá bez ústavní změny. Vůdci na Hradě by zkrátka chtěli vládnout sami, nejen prostřednictvím vzkazů předsedovi vlády. A pokud by šlo o krátkodobý výkyv, nemá mít dopad konceptuální: definice režimu by se neměla měnit podle týdnů a měsíců, kdy si političtí aktéři nějak stojí. To samozřejmě nevylučuje mocenskou expanzi konkrétní osoby zastávající úřad prezidenta republiky, nikoliv však nutně jako prezidenta republiky.

Chápu-li to dobře, vlastně tento přístup znamená, že buď se prezident o ústavní úpravu opírá, anebo ji nevyužívá. Pokud ji nevyužívá dlouhodobě (viz Rakousko), změní se formálně poloprezidentský režim v parlamentní. Opačně však není možné deficit ústavní úpravy zhojit, protože ústavní konvence novou pravomoc nepřidá (může ji „ubrat“, respektive modifikovat uvážení).

Ve druhé části je zevrubně analyzováno postavení prezidenta republiky v české politice (tradice, osobnosti, důvěra v instituci). Autoři zdůrazňují prezidentův vliv morálně-politický, protože jeho exekutivní role je slabá. Nejsem si jen jist, zda trochu nepodceňují prezidentovu roli v procesu jmenování vlády. Zajímavé jsou citace z různých průzkumů veřejného mínění, z nichž vyplývá preference nadstranického až mimopolitického prezidenta

v kombinaci s očekáváním, že bude řešit konkrétní politické otázky, aniž by však vládl (spíše neposilovat pravomoci). Tady se zřetelně ukazuje dlouhodobější problém české ústavnosti, jímž je určité míjení litery i ducha Ústavy s pocity a očekáváním nemalé části veřejnosti. Spadá sem i nemilovanost Senátu bez ohledu na to, co (ne)dělá, respektive kdo v něm zasedá, náklonnost k přímým vstupům lidu do politických procesů, obliba odbornických a úřednických vlád apod. Zdá se, že Češi sice svou Ústavu už 25 let trpí, moc se s ní však neidentifikují, tudíž také netlačí na její aplikaci založenou na dobré víře. Jak dalece to souvisí se způsobem jejího vzniku, jak svého času naznačil v důležité studii v tomto časopisu Jiří Malenovský, nevím.

Jiným pozoruhodným tématem této části knihy je expozice sebevnímání českých prezidentů (strážce pravidel, uvážlivý svorník...). Příliš se totiž neliší od toho, jak prezidentskou roli vymezují čeští konstitucionalisté a politologové, respektive jak to platí pro tamního prezidenta v SRN. Určitý problém ovšem spočívá v tom, že hodnocení konkrétních kroků jednotlivých prezidentů naznačuje rozpor slov s činy.

Třetí část představuje jakousi případovou studii. Nadepsána je jednoduše: *Příběh Rusnokovy vlády*. Kromě skutkových okolností jejího vzniku a udržování je tu rozebrán pojem prezidentské vlády (ustavena z prezidentovy vůle), a to ve srovnání s vládami úřednickými, neparlamentními, udržovacími aj. V centru analýzy nicméně i tady stojí prezident republiky, jeho role, výroky a skutky. Už na jaře 2013 je dokládáno zpochybnění významu parlamentní většiny, zdůraznění prezidentovy vůle podepřené mandátem z přímé volby a souznějící s průzkumy veřejného mínění (prezident jako tribun lidu). Výraznou proměnou jsou slábnoucí politické strany, které prezidentovým ambicím nečelí, případně čelit nechtějí. Některé se dokonce mohou pasovat do pozice stran proprezidentských v naději na přízeň prezidenta i voličů.

Ze Závěru vyberme věty skutečně poslední: „Zavedení všeobecné a přímé volby prezidenta a následné postupy nově zvoleného prezidenta Zemana (nutno podotknout, že se jednalo o postupy z hlediska prezidentových mocenských zájmů logické) neproměnily český režim v poloprezidencialismus, ale prohloubily deformaci existujícího parlamentarismu, nutno dodat, deformaci parlamentarismu již tak značně poškozeného a špatně fungujícího. Čeští politici byli odbornou veřejností před touto systémovou změnou dlouhodobě a naléhavě varováni. Po roce 2013 začali sklízet to, co sami zaseli. Komu není rady, tomu není pomoci.“

Jan Kysela*

Jelínek Jiří a kolektiv. Trestní právo procesní – minulost a budoucnost. Praha: Leges, 2016, 440 s.

Trestní právo procesní doznalo od přijetí platného trestního řádu v roce 1961 do současné doby značných změn, přičemž tuto periodu bychom mohli rozdělit na dva přibližně stejně dlouhé časové úseky, kdy mezníkem je samozřejmě období přelomu let 1989/90. Právní úpravu před rokem 1990 bychom retrospektivně mohli označit za poměrně stabilní, kdy jejím charakteristickým rysem byla určitá kodifikace úpravy trestního řízení

* Prof. JUDr. Jan Kysela, Ph.D., Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze a Kancelář Senátu. E-mail: kyselaj@prf.cuni.cz. Recenze vznikla v rámci řešení projektu *Progres Q18*.